

Haarlemmers en de slavernij (3)

Dit schilderij van Frans Hals uit 1628 kreeg in 1889 plots een nieuwe naam.

Het boek 'Haarlemmers en de slavernij' is veel meer dan een beschrijving van hoe Haarlemmers betrokken waren bij de slavernij. Zo wordt door de auteurs Dieneke Stam en Ineke Mok uitvoerig stil gestaan bij het racisme dat ten grondslag ligt aan de slavernij en dat een rode draad is in dit eeuw voor eeuw opgebouwde onderzoek en waarover in de inleiding al gesteld is dat dit niet verdwenen is met de afschaffing van de slavernij.

DOOR CEES LUCKHARDT

Het onrecht van toen wordt vandaag nog ervaren. Hoe het zijn doorwerking kreeg komt onder andere aan bod in de stellingname dat archieven verre van neutraal zijn en met de beschrijving van hoe aan het

eind van de 17e eeuw zwarte personen enkel en alleen in schilderijen nog optreden als bedienden en doorgaans kleiner werden geschilderd, terwijl Rembrandt en zijn tijdgenoot Frans Hals dit niet deden. Die maakte levens- en natuurgetrouwe realistische afbeeldingen van de

mensen die ze vol in beeld brachten. Mensen die ze tussen 1640-1660 in levende lijve tegenkwamen in hun stad. Rembrandt in de Amsterdamse kunstenaars- en joodse buitenwijk rond het Waterlooplein, Frans Hals in Haarlem wiens 'Peckelhaeringh' uit 1628 van-

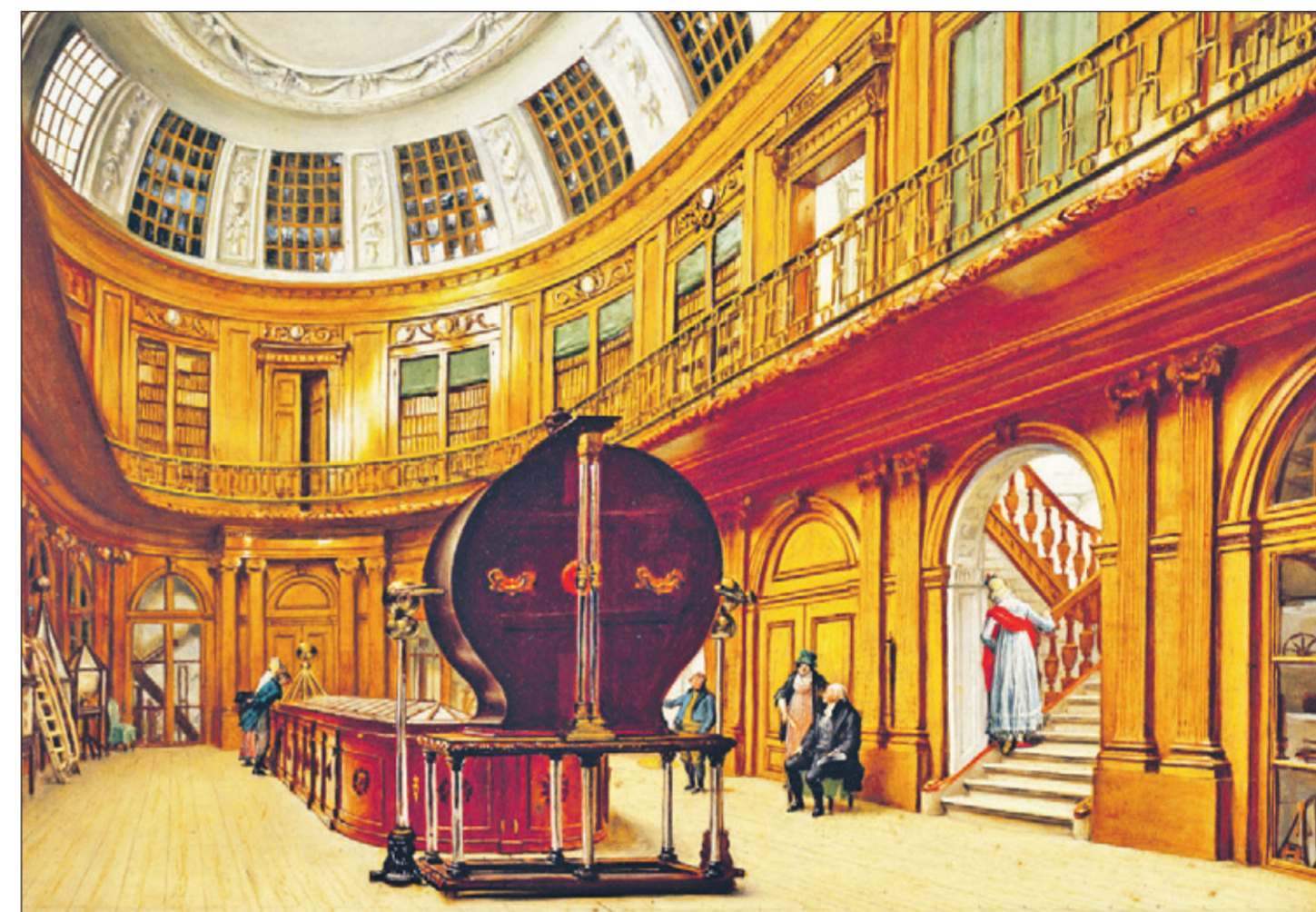
af 1889 de naam 'Mulat' kreeg. De onderzoekers zijn zo compleet in hun beschrijvingen dat ze hier direct de informatie aan de lezer geven dat deze naamswijziging veel zegt over het diep ingesleten en invloedrijke rasdenken in Europa dat ook na de afschaffing van de slavernij bleef bestaan. Ze hebben zelfs uitgezocht hoeveel afbeeldingen Rembrandt van zijn stadsgenoten maakte. Minstens 12 schilderijen, acht etsen en zes tekeningen. Bij Jan Steen, die tussen 1660 en 1670 in Haarlem woonde, zien we een verandering, zijn Afrikanen vaak in een dienende rol en half in de schaduw op de achtergrond te zien op 23 van zijn 65 historiestukken.

De verandering in het afbeelden van Afrikanen in de schilderkunst maakt men verder duidelijk door twee doeken van de Haarlemse schilder Jan Jansz Mostaert (1474-1555/6) te bespreken. De een over de bloedige verovering en bezetting van de 'Nieuwe wereld' die mogelijk de beeldvorming in Europa van onbeschaafde volkeren heeft beïnvloed of verbeeld. In het andere doek is een man van kleur heel naturel en vol in beeld.

In de eerste beschrijving van een Afro-Haarlemmer in het kerkconfessieboek is dit realistische- en natuurgetrouwe beeld eveneens aanwezig. Over deze Bastiaan Pietersz van Maniconge werd tijdens zijn huwelijken namelijk niets over zijn kleur gemeld. Na zijn eerste huwelijk

Het gezin Freishem, 1738, of Adriana Wilhelmina 1730 of Anne Petronella 1701.

Het Teylermuseum.

in 1593 in de Amsterdamse Oude Kerk, trouwde hij voor een tweede keer in de Grote Kerk van Haarlem op 23 maart 1599 en noteerde de schout: 'Bastiaan Pietersz moriaen out 39 jaar van St. Thome'. Zijn dochter uit het eerste huwelijk werd in de Amsterdamse Nieuwe Kerk gedoopt. Met al deze gegevens lijkt opnieuw bewezen dat men nog tot in het eerste kwart van de 17e eeuw mensen van kleur in steden als Amsterdam en Haarlem als gelijke mensen beschouwde, met gelijke rechten en toegang tot het sociaal- culturele en kerkelijke leven zonder voorwaarden. Die rechten werden onder andere geformuleerd op de Dordrechtse synode van 1618-1619. Daarin werd de kwestie besproken van de doop van kinderen van slaafgemaakte mensen. Men besloot dat de 'slavenkinderen' eerst christelijk onderwijs moesten hebben gekregen. Daarmee werd de dubbele standaard die men tijdens de gehele slavernijperiode hanteerde langzaam een algemeen gebruik vanaf de tweede helft 17e eeuw. Daarvoor kreeg in 1629 een Afrikaanse bediende met de naam Elieser nog een begraafplaats met grafsteen op de Amsterdams Portugees-Joodse begraafplaats in Ouderkerk,

Elieser was voor zover tot nu toe bekend de laatste bediende die in Amsterdam begraven werd als slaafgemaakt mens met een steen op een 'deftige' plaats. Elieser was meegenomen uit een land waar slavernij was toegestaan naar een land, de Nederlandse Republiek, waar slavernij was verboden, maar stilzwijgend lijkt te zijn toegestaan (gedoogd).

Hoe de verschillende kerken reageerde op de plantageslavernij komt in verschillende facetten aanbod. Zo kochten kerken voor duizenden guldens aan obligaties. Apart omdat in het bijbehorende contract direct kon worden gelezen waarvoor men dit geld ging gebruiken: 'plantages in Suriname inclusief de gebouwen, 'Slaaven', paarden, beesten, beplantingen enzovoort'. Bijzonder gegeven is dat de opbrengst van elke obligatie (60 gulden rente) in de armenkas ging. De auteurs stellen voor een feit dat verschillende onderzoekers inmiddels hebben ontdekt, namelijk dat gemiddeld op de slavenschepen met Afrikaanse slaafgemaakten naar de Amerika's 12 tot 20% gekidnapte jonge kinderen waren (onder de 15 jaar). Blom geeft als tip dat wanneer een plantage 'voltallig' is, 'is het

Mok & Stam de 'Verhandeling over den Landbouw in de colonie Suriname' geschreven in 1786 door Anthony Blom. Het manuscript kwam via een familielid van de Haarlemse bankiersfamilie Heshuysen naar Nederland. Het boek geeft informatie over Suriname, een voorbeeld van winstberekeningen van de suikerplantage en bijzondere details over behandeling van slaafgemaakten op de Surinaamse plantages. Het boek van Blom is een belangrijke aanvulling op de instructies van Gallandat uit 1769 die enkel gaan over de behandeling van de gevangengenomen slaafgemaakte mensen op de slavenschepen. Blom geeft allerlei adviezen voor de plantages over brandmerken, zondagsrust en het aanschaffen van vooral jonge mensen van achttien tot twintig jaar. Daarbij plaatst hij een kantekening die een belangrijke verklaring kan geven voor een feit dat verschillende onderzoekers inmiddels hebben ontdekt, namelijk dat gemiddeld op de slavenschepen met Afrikaanse slaafgemaakten naar de Amerika's 12 tot 20% gekidnapte jonge kinderen waren (onder de 15 jaar). Blom geeft als tip dat wanneer een plantage 'voltallig' is, 'is het

voordeligst geene andere dan negers van 10 a 12 jaaren te kopen' omdat ze in korte tijd vanzelf wennen aan het leven in de kolonie alsof 'zij er geboren en opgebracht waren'. Ouderen worden volgens Blom 'eerder droevig en moedeloos'.

Verder staat men stil bij het feit dat niet alleen de huizen en straten van Haarlem de sporen van de koloniale slavernij dragen, maar dat dit ook geldt voor de musea van verzamelaars als de slaven- en zijdehandelarenfamilie Teyler. De bijzondere en allerlei vragen oproepende manumissie-regels worden uitvoerig beschreven. Inclusief de regel van 1776 'dat wie als slaafgemaakte in Nederland aankomt nog een half tot maximaal een jaar in slavernij mag worden gehouden'. Het vernoemd worden naar de slavendrijver, terwijl men al een andere identiteit was gegeven in de vorm van een Nederlandse voorname, wordt hier treffend en pijnlijk omschreven als 'het laatste brandmerk' waarmee de slaafgemaakten nog meer en uiteindelijk volledig werden ontmenselijkt.

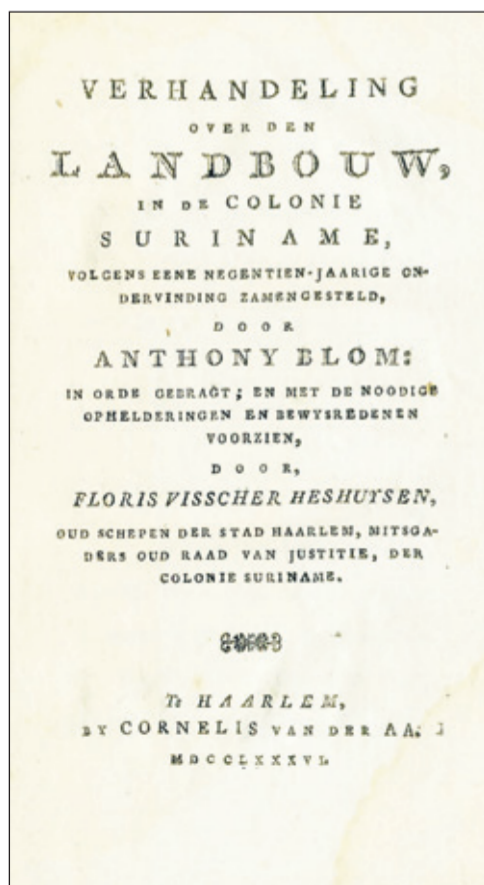
Eerder is de lezer er al in het boek op gewezen hoe in het slavernijstelsel het ontmenselijken werd bewerkstelligd. Mensen werden onder dwang over grote

afstanden verplaatst, tot object gemaakt, tot verhandelbaar eigendom, met de status van goederen, hun familiebanden werden verbroken en hun kinderen tot eigendom van de slavenhouder verklaard (p.XVIII).

De wetgeving dat kinderen van een slaafgemaakte vrouw, ongeacht de positie van de vader, de positie van 'slaaf' hadden wordt vanuit allerlei kanten besproken. Niet alleen het levensverhaal van de Haarlemse Susanne Dumion, mogelijk slavin en dienstmaagd ondanks dat zij gedoopt was, ook de rol die een vader kon hebben in het vrijmaken van zijn kinderen krijgt aandacht. De vader van de als 'slaafgemaakte' kinderen kon 'zijn' kinderen meestal vrijkopen mits hij de plantagehouder of -directeur was die er dus een (buitenechtelijke) relatie op nahield met een slaafgemaakte vrouw. Hij ruilde dan 'zijn' kinderen en slaafgemaakte vrouw om voor één of meerdere slaafgemaakten die hij inkocht. Waarmee opnieuw het zoveelste bewijs geleend is dat theorie en praktijk tijdens de slavernij twee volledig verschillende werelden waren. Dit 'omruilen' was namelijk wettelijk en dus niet officieel toegestaan.

Dit boek kan niet anders omschreven worden als het levenswerk van twee auteurs die jarenlang talloze archieven en museumcollecties tot in detail hebben doorgespit. Het moet worden beschouwd als een nieuw standaardwerk over hoe een 'gewone' Nederlandse stad, zoals Haarlem, nauw betrokken was bij de slavernij zowel in de Oost als de West. Dit ongelooflijk informatieve onderzoek maakt duidelijk dat de elite van een 'gemiddelde' Nederlandse stad verdiensten hadden in de slavernij door hun banden met de elite in andere Nederlandse steden en die in de overzeese koloniën, inclusief een 'oldboy-network' van VOC- en WIC-bestuurders. Het informatieve boek is eendaags op Curaçao verkrijgbaar in de betere boekhandel en kent ondanks zijn uitvoering in full-colour een ongelooflijk lage prijs!

Meer over Haarlem en andere 'gemiddelde' of 'gewone' steden en hun koloniaal verleden is te vinden op te internet sites: [Overzicht - koloniaalhaarlem \(bureau-discriminatiezaken.nl\)](https://www.bureau-discriminatiezaken.nl) [Mapping Slavery.nl](https://www.mapping-slavery.nl) - brengt de historische plaatsen in kaart van het slavernijverleden en erfgoed van het Nederlandse koloniale rijk.

Titelpagina Blom's 'Verhandeling over den Landbouw in de colonie Suriname'.

Afrikaanse man door Jan Jansz, circa 1525-1530.